

ANALÝZA A ZHODNOCENÍ DOKUMENTU „O LIDSKÉM BRATRSTVÍ“ DOKUMENT O LIDSKÉM BRATRSTVÍ - II

LUKÁŠ DE LA VEGA NOSEK
HUSITSKÁ THEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY OF CHARLES UNIVERSITY
lukas.nosek@htf.cuni.cz

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE DOCUMENT „ON HUMAN FRATERNITY“. DOCUMENT ON HUMAN FRATERNITY II

Abstract: This paper tries to evaluate a very interesting document on Human Fraternity for World Peace and Living Together signed at February 2019 by Pope Francis and the Grand Imam of al-Azhar Ahmad at-Tayyib. Firstly the paper briefly presents the context of its writing and summarizes the document. Later the paper decides to evaluate the document in three views. First underlines a number of key, positive and important characteristics of content of the document. Immediately the paper mentions the unclear and negative ones. The paper concludes on three key facts of the document: a) the question of the unity of the human race, b) the question of full citizenship for all citizens, regardless of race, gender, religion or role in society, and finally c) the question of the fundamental and strong rejection of violence in matters of religion.

Keywords: human fraternity; document of Abu Dhabi; pope Francis; great imam Ahmad at-Tayyeb; citizenship

THEOLOGICAL REVIEW, Vol. 92, 2021, No. 3, Number of Article 7, p. 322 – 337.
DOI: 10.14712/12117617.92.3.7

Tento příspěvek navazuje na předcházející studii (*Představení dokumentu „O lidském bratrství“ a jeho upravený překlad. Dokument o lidském bratrství – I*), v níž jsme představili kontext sepsání dokumentu *o lidském bratrství za světový mír a společné soužití*, jenž podepsali papež František a velký imám al-Azharu Ahmad at-Tajjib v únoru 2019 v Abú Zabí. Součástí této studie byl i upravený a okomentovaný český překlad, který jsme doplnili nadpisy a číslováním odstavců. Právě na tento text budeme v tomto příspěvku často odkazovat.

V tomto příspěvku dokument nejprve krátce připomeneme kratičkým shrnutím kontextu i jeho obsahu (1.), poté jej zhodnotíme (2.). Nejprve se zaměříme na nesporné pozitivní obsahy a formulace, následně si představíme některé nejasnosti, závěrem upozorníme na negativní stránky tohoto krátkého textu.

1. Kontext dokumentu a obsahové shrnutí

Tato část je spíše připomínkou mnoha detailů, které jsme předložili v předcházející studii. Nejprve ke kontextu, později obsahové shrnutí.

1.1 Kontext vzniku

V předcházející studii jsme si představili konferenci v Abú Zabí, která se konala v únoru 2019. V národním památníku věnovaném šejchovi Zájidu ibn Sultán Ál Nahjánovi (z. 2004) *Founder's Memorial* došlo k vrcholu konference. Plénum přivítalo papeže Františka a egyptského velkého imáma mešity al-Azharu a rektora zdejší univerzity Ahmada at-Tajjiba. Sama konference se věnovala lidskému bratrství, i oba řečníci své projevy věnovali stejnému tématu.¹ Po proslovech se oba představitelé odebrali k připravenému stolu, kde podepsali dokument *O lidském bratrství* v italské a arabské verzi.² Dokument se připravoval asi rok a podílela se na něm pracovní skupina ve Vatikánu a na al-Azharu. Ve Vatikánu pracovala skupina pod vedením papežova osobního sekretáře koptského katolického kněze monsignora Yoannise Lahzi Gaida. Na univerzitě al-Azhar v Káhiře šlo o pracovní skupinu pod vedením právníka Mohameda Mahmoud Abdel Salama.

Také jsme již upozornili, že dokument nespádl „jen tak z nebe“. Sice k jeho sepsání nebyl žádný bezprostřední důvod, ale téma koresponduje např. s papežovým přátelským vztahem s at-Tajjibem (vzájemná setkání v letech 2016, 2017),³ s papežovým důrazem na mezináboženský dialog a bratrství,⁴ s papežovým pojetím teologie,⁵ i se současným pojetím katolické teologie.⁶ také jsme si všimli,

¹ Srov. Ahmed al-Tayyeb, „Discorso del Grande imam Ahmed al-Tayyeb all'incontro interreligioso di Abu Dhabi. Founder's Memorial, 4 febbraio 2019“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accènti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 173-179 (český překlad proslovu Ahmada at-Tajjiba: „Proslov Velkého imáma Ahmada al-Tajjiba na mezináboženském setkání v Abú Zabí“, in *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 2021 [v tisku]); Papa Francesco, „Discorso di Papa Francesco all'Incontro Interreligioso di Abu Dhabi. Founder's Memorial, 4 febbraio 2019“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accènti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 180-187 (český překlad: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=28922>).

² Srov. http://www.vatican.va/content/francesco/en/travels/2019/outside/documents/papa-francesco_20190204_documento-fratellanza-umana.html (v deseti jazykových mutacích).

³ Srov. Mohammad Abdulsalam, *The Pope and the Grand Imam: A Thorny Path. A Testimony to the Birth of the Human Fraternity Document*, Dubai: Motivate Publishing, 2021.

⁴ Srov. Diego Fares, „La fratellanza nell'itinerario di papa Francesco“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accènti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 129-141.

⁵ Srov. Pino Di Luccio – Francisco Ramírez Fueyo, „La teologia nel contesto del mediterraneo“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accènti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 142-152; Papež František, „Konstitutivním prvkem teologie je nenásilí. Promluva Svatého otce na sympoziu Papežské středomořské teologické fakulty, Neapol (21. června 2019)“, in: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=29586> (český překlad M. Glasera SJ).

⁶ „La libertà della ricerca delle parole e dei segni della verità di Dio, e la passione per la fratellanza degli

že sami muslimové si papeže Františka velmi ctí a jeho slova mají v muslimském světě velkou váhu.⁷

Katolický teolog a islamolog Felix Körner zařadil dokument ke čtyř podobně motivovaným setkáním Vatikánem zřízeného tzv. katolicko-muslimského fóra. To vzniklo jako plod otevřených dopisů po známé řezenské přednášce papeže Benedikta XVI., který v roce 2006 podnítil muslimy k intelektuální reakci.⁸ Vatikán na to konto vytvořil pracovní plénum, které se od té doby pravidelně setkává (v roce 2008 ve Vatikánu, v roce 2011 v Jordánsku, v roce 2014 v Římě a v roce 2017 v kalifornském Berkeley).

Italský šéf-editor *La Civiltà Cattolica* Antonio Spadaro SJ také upozorňuje, že téma bratrství bylo prvním tématem Františkova pontifikátu. Zmiňuje vůbec první Františkův projev ihned po zvolení, kdy na balkónu Svatopetrského náměstí vyzval „*modleme se jeden za druhého, modleme se za celý svět, aby zde bylo společné bratrství.*“ Pojem bratrství vede Františka, podle Spadara, nutně k navazujícím tématům, jako sociální přátelství, spravedlnost, lidská práva a odpovědnost za společné dobro.⁹ Podobně charakterizuje Františkův pontifikát i syntetická kniha věnovaná dějinám křesťansko-muslimských vztahů z per dvou italských novinářů. Papeže Františka charakterizují s důrazem na mezináboženský dialog a pohled na bratrství všech lidí.¹⁰

Podobně si již zmíněný Felix Körner po pročtení dokumentu o lidském bratrství všiml i několika Františkových proslavů a setkání, kde hovořil o tématu bratrství. Připomíná např. setkání s nejvyšším muftím v Jeruzalémě v květnu 2014.¹¹ Právě tohoto setkání si všímá italský expert na mezináboženský dialog Brunetto Salvarini, když odkazuje na prorocká slova papeže Františka ve vatikánských zahra-

uomini, vanno sempre insieme.“ Commissione Teologica Internazionale, *La libertà religiosa per il bene di tutti. Approccop teologico alle sfide contemporanee* (21 marzo 2019), čl. 8 (viz také čl. 64, 78, 81) (https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20190426_liberta-religiosa_it.html).

⁷ „L'insegnamento del Papa sull'islam gli ha dato una grande credibilità tra i musulmani, soprattutto tra quelli che lavorano nel campo del dialogo, ma anche tra tutti quelli che si sono sentiti offesi e umiliati dalla confusione creata dal terrorismo e sfruttata dalle destre populiste in tutto il mondo.“ in: Adnane Mokrani, „Le promesse della fraellanza: una visione per una nuova umanità,“ in: Adnane Mokrani - Brunetto Salvarini, *Dell'umana fratellanza e altri dubbi*, Milano: Edizioni Terra Santa, 2021, s. 19-61 (27).

⁸ Srov. Jarosław Pastuszak, Jaroslav Franc, „A Common Word - Rovné slovo pro vás i pro nás. Úvod do dokumentu a poznámky překladatele,“ in: *Studia theologica* 10, no. 3 (2008) s. 64-87. Vynikající webové stránky viz <https://www.acommonword.com/>).

⁹ Srov. Antonio Spadaro, „Fratelli tutti. Una guida alla lettura,“ in: *La Civiltà Cattolica*, 4088 (17. října - 2020), s. 105-119.

¹⁰ Srov. Giancarlo Mazzuca – Stefano Girotti Zirotti, *Noi Fratelli*, Milani: Mondadori, 2018, s. 188-212.

¹¹ Srov. Felix Körner, „Una riflessione sul Documento di Abu Dhabi“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 90-104 (90).

dách z června 2014, kam pozval palestinského představitele Mahmúda Abbáse a izraelského prezidenta Šimona Perése. Papež zde řekl: „*Zaslechli jsme povolání a máme odpovědět. Povolání přerušit spirálu nenávisti a násilí, a přerušit ji slovem «bratře». Abychom však toto slovo vyslovili, musíme pohlédnout k nebi a rozpoznat v sobě syny jediného Otce.*“¹²

1.2 Obsahové shrnutí

V úvodu dokumentu (odst. 1-3) se signatáři opírají o jednoduchou tezi. Tvrdí, že křesťanská i muslimská víra vede k uznání druhého člověka, jako svého bratra a sestru. Odkazují na počáteční boží akt, kterým stvořil každého člověka. Z toho vyplývá rovnost mezi lidmi, ať jsou jakéhokoliv vyznání. Tuto rovnost nejlépe vyjadřuje termín bratrství. Právě rodinné vztahy zde figurují jako klíčový předobraz celého lidství v jeho individuálním i komunitním rozměru.

Signatáři dále uvádějí všechny ty, ve jménu koho hovoří (4-13). Věrní své víře začínají pochopitelným introitem „ve jménu Boha“ (arabsky tzv. *basmla*).¹³ Stejný vzorec užívají i když mluví ve jménu nevinné lidské duše, ve jménu chudých, sirotků či vdov. Hovoří tak i ve jménu určitých hodnot: ve jménu lidského bratrství, svobody, spravedlnosti, milosrdenství. Závěrem pak dodávají, že mluví ve jménu všech lidí dobré vůle.

Ve 14. odstavci popisují svoji metodu: „*kulturu dialogu jako cestu, spolupráci jako chování a vzájemné poznání jako metodu a kritérium.*“

V navazujících dvou odstavcích (15-16) se čtenář dozví na koho se signatáři obracejí a co tímto dokumentem požadují. „*Žádáme od sebe a světových leaderů..., aby se vážně zasazovali o šíření kultury tolerance, soužití a pokoje; aby zasáhli co možná nejdříve a zastavili prolévání nevinné krve; aby učinili přítrž válkám, konfliktům, poškozování životního prostředí, kulturnímu a morálnímu úpadku, který prožívá nynější svět.*“ Obracejí se přitom i na intelektuály, „*aby znovu objevili hodnoty pokoje, spravedlnosti, dobra, krásy, lidského bratrství a společného soužití, aby tak potvrdili důležitost těchto hodnot, jako záchranného kruhu pro všechny, a aby se zasadili o rozšíření těchto hodnot mezi lidmi celého světa.*“

V další pasáži signatáři konstatují hlubokou celospolečenskou krizi a uvádějí její příčiny (17-20). Hovoří o „*umrtvení lidského svědomí a vzdálení se náboženským hodnotám, jakož i nadvláda individualismu a materialistických filosofí.*“ Oceňují

¹² Srov. Brunetto Salvarani, „Il coraggio dell'alterità,“ in: Adnane Mokrani - Brunetto Salvarani, *Dell'umana fratellanza e altri dubbi*, Milano: Edizioni Terra Santa, 2021, s. 63-130 (100-101).

¹³ Na klíčovou roli sousloví „bi-smi Alláh“ (ve jménu Boha) ukazuje Bronislav Ostřanský, viz Bronislav Ostřanský, „1.2 Islámská lexikální specifika v arabštině a související realie“, in: Ondřej Beránek, Bronislav Ostřanský, Pavel Ťupek (eds.), *Islámská čítanka. Studijní antologie arabského islámského písemnictví*, Praha: FF UK, 2020, s. 22-35 (25-26).

vědecký a technický pokrok, ale všímají si, že ruku v ruce s tímto pokrokem „se oslabila etická pravidla, která ovlivňují mezinárodní vztahy, a oslabili se duchovní hodnoty i smysl pro zodpovědnost.“ Z toho podle signatářů pramení frustrace a zmatení, nejistoty, zklamání či strach, které vedou mj. k náboženskému extrémismu a nacionalismu. Což jsou prvky „rozkouskované třetí světové války“, jak dodávají. Za další příčinu světové krize, pak jmenují „nespravedlnost a nedostatek spravedlivé distribuce přírodních zdrojů, z nichž těží pouze menšina bohatých na úkor většiny národů planety, byly a nadále jsou příčinou enormního množství nemocných, nuzných a mrtvých.“

Návazně pak předkládají řešení této krize (21-22), když vyjmenují dva klíčové léky. Jednak je to „rodina jakožto základní buňka společnosti a lidstva, která přivádí na svět děti, živí je, vychovává a poskytuje jim pevnou morálku a rodinnou ochranu.“ Vedle toho vybízí k druhému léku: „probuzení náboženského citění a nezbytnost jeho znovuoživení v srdcích nových generací pomocí zdravé výchovy a přilnutí k morálním hodnotám a solidnímu náboženskému učení.“

Dále si signatáři všímají role náboženství (23-24). Víru v Boha a její šíření řadí k prvním cílům náboženství. Vnímat Boha a věřit, že je stvořitelem, který „utvořil Svoji božskou Moudrostí, udělil a světil nám do péče dar života.“ Z toho naléhavě vyvozují imperativ: „nikdo nemá právo tento dar odejmout, ohrožovat či manipulovat podle své libosti, ba dokonce musí všichni tento dar života chránit od jeho početí až k přirozenému skonu.“ Proto společně odsuzují genocidy, terorismus, obchod s lidskými orgány, ale i potrat či eutanázii.

Další pasáž je jistou esencí celého dokumentu (25-37). Signatáři ve dvanácti odstavcích vydávají silné prohlášení o lidské důstojnosti, právech a svobodách. Mluví zde o dialogu, zavrhnou jakoukoliv podobu terorismu, volají po rovnoprávnosti žen a vyzývají k ochraně dětí. V neposlední řadě podtrhují kategorii občanství na úkor termínů „menšina – většina“. Celé prohlášení uvádí nejasným odkazem „ve shodě s mezinárodními dokumenty.“ Zřejmě mají na mysli dokumenty OSN a některé významné dokumenty muslimské tradice a al-Azharu.

Navazují dva odstavce (38-39), kde si signatáři sami kladou úkol, že budou tyto myšlenky předávat politikům, náboženským představitelům, zástupcům regionálních i mezinárodních organizací, a také, že se budou snažit šířit principy tohoto dokumentu na regionální i mezinárodní úrovni. Také doufají, „aby se tento dokument stal předmětem studia a reflexe ve všech školách, univerzitách, vzdělávacích a výchovných institutech s cílem přispět k utváření nových generací, přinášejících dobro a pokoj a bránících všude právo utiskovaných a posledních.“

V samotném závěru (40-44) signatáři dokument shrnují čtyřmi pojmy: pozvání, výzva, svědectví a symbol. „Pozváním ke smíření a bratrství mezi všemi

věřícími, ba i mezi věřícími a nevěřícími a mezi všemi lidmi dobré vůle.“ Text chce být „výzvou každému živému svědomí“, které odporuje náboženskému fanatismu, a které si váží hodnot tolerance a bratrství. Chce být také „svědectvím velikosti víry v Boha, který sjednocuje rozdělená srdce a pozvedá lidského ducha.“ V neposlední řadě chce být dokument symbolem objetí celého světa „a všech, kdo věří, že nás Bůh stvořil, abychom se poznali, spolupracovali mezi sebou a žili jako bratři, kteří se mají rádi. V to doufáme a snažíme se uskutečňovat za účelem dosažení všeobecného pokoje, z něhož se v tomto životě budou těšit všichni lidé.“

2. Inspirace, nejasnosti a stíny dokumentu

Je jasné, že dokument je v mnoha ohledech inspirující a v mnoha ohledech slabší. Výčet kladů a výčet záporů se badatel od badatele, interpret od interpreta liší. Všimneme si jen těch nejzásadnějších kladů a záporů. Vzhledem k tomu, že text dokumentu má čtenář k dispozici, může si sám dokument zhodnotit podle svého pohledu, podle své víry a svého *weltanschauung*.

Ke zhodnocení dokumentu přistoupíme ve třech krocích. Nejprve si všimneme pozitivních stránek, poté nejasných a závěrem několika negativních.

2. 1. Klady dokumentu a cenné inspirace

- a) Prvním nesporným kladem dokumentu je ta skutečnost, že jej podepsal na jedné straně římskokatolický papež, a na straně druhé velký imám Al-Azharu, jedna z největších autorit islámu v sunnitském světě. To tu v dějinách ještě nebylo. Mnozí komentátoři¹⁴ připomněli 800. výročí setkání sv. Františka z Assisi se sultánem al-Malikiem al-Kámilem v egyptské Damiettě v roce 1219 v průběhu 5. křížové výpravy.¹⁵ Analyzovaný dokument je z tohoto úhlu pohledu vsutku velmi unikátní, vždyť je podepsán dvěma představiteli světově nejrozšířenějších náboženství. Mohou tak oslovit téměř polovinu lidstva.
- b) Dalším nesporným kladem dokumentu je jeho zaměření. Na první pohled bychom očekávali, že bude adresován katolíkům a sunnitům – alespoň podle signatářů. Snad bychom mohli očekávat i jakousi verzi katolicko-muslimské deklarace. Text nás však překvapuje, když adresátů je celá řada, a to často výslovně uvedená. Je to jednak celé lidstvo, ale i všichni lidé dobré vůle (viz 40). Přesněji pak politici, ekonomové, intelektuálové, filosofové, umělci (viz 15-16, 20), potažmo věřící v jednoho Boha (viz 15). Tato všeobecnost a kon-

¹⁴ Např. Adnane Mokrani - Brunetto Salvarani, „Introduzione. Da Abu Dhabi ad Assisi,“ in: Adnane Mokrani - Brunetto Salvarani, *Dell'umana fratellanza e altri dubbi*, Milano: Edizioni Terra Santa, 2021, s. 7-18 (8-11).

¹⁵ K tomu více Lukáš Nosek, „Ire inter Saracenos desiderio martyrii flagrans aneb misie sv. Františka k muslimům,“ in: Petr Hlaváček et al., *Proměny františkánské tradice. Od teologie a filosofie ke kultuře a umění (Europaeana Pragensia 11 – Historia Franciscana VII)*, Praha: FF UK & Filosofía, 2019, s. 33-58.

krétnost – neřku-li formulace oslovení - je velmi důležitá. Z masy anonymních adresátů se zde stávají konkrétní jedinci s konkrétním povoláním a konkrétní funkcí. Celý dokument je zaměřen k akci, k činu, nikoliv k teoretickému pojednání. Podle Laurenta Basanese, italského teologa z Gregoriánské univerzity, jde signatářům o to, aby předali slova, která nezůstanou v knihovnách a natištěná v sebraných spisech. Signatářům jde o to, aby jejich slova proměnili současnost, aby byla přijata právní agendou a vedla k proměnám legislativy, kultury a mentality celé společnosti.¹⁶

„My – věřící v Boha... žádáme od sebe a světových leaderů, tvůrců mezinárodní politiky a světové ekonomiky, aby se vážně zasazovali o šíření kultury tolerance, soužití a pokoje; aby zasáhli co možná nejdříve a zastavili prolévání nevinné krve; aby učinili přítrž válkám, konfliktům, poškozování životního prostředí, kulturnímu a morálnímu úpadku, který prožívá nynější svět. Obracíme se k intelektuálům, filosofům, náboženským činitelům, umělcům, pracovníkům médií a kultury ve všech částech světa, aby znovu objevili hodnoty pokoje, spravedlnosti, dobra, krásy, lidského bratrství a společného soužití, aby tak potvrdili důležitost těchto hodnot, jako záchranného kruhu pro všechny, a aby se zasadili o rozšíření těchto hodnot mezi lidmi celého světa.“ (15-16) Závěrem si signatáři dávají úkol, že budou dokument předávat a vybízet k jeho četbě a pobízet k jeho studiu na školách. V dalším sledu dokument zmiňuje, že sám chce být pozváním, výzvou, svědectvím a symbolem všem lidem (viz 40-44). Právě tento celospolečenský a konkretizovaný narativ je možná z nejzásadnějších charakteristik dokumentu.

- c) Dokument ve 20. odstavci zmiňuje jednu z příčin současné krize: *„nespravedlnost a nedostatek spravedlivé distribuce přírodních zdrojů, z nichž těží pouze menšina bohatých na úkor většiny národů planety.“* Tento apel - v kombinaci se závěrem odstavce, kde text podtrhuje nepřijatelnost mezinárodního mlčení k této nespravedlnosti – je nesmírně silný a obsahuje v sobě hlas všech kolonizovaných národů. Krize, která se mj. ukazuje na náboženské fundamentalismu není jenom krizí náboženství. Existuje velmi úzké propojení náboženského fundamentalismu s politickou krizí, nacionalistickými proudy, ekonomickými propady, či nejistou sociální stabilitou států. Médii, odborníky i širší veřejností je toto propojení často přehlíženo. Realita je vskutku složitější a náboženský extrémismus nemá vždy jediný kořen. Dokument se snaží říci, že

¹⁶ Srov. Laurent Basanese, „La ricezione del Documento sulla Fratellanza“, in: Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 105-114.

pokud nic neuděláme s touto pokračující nespravedlností, pokud si „vyspělá západní civilizace“ neuvědomí, že často konala a dones koná nespravedlnosti, nezmění se nic a lidská civilizace bude neustále před branami inferna.¹⁷

- d) Mezi řešení současné krize dokument zmiňuje na prvním místě podporu rodiny, jako základní buňky společnosti a lidstva (21). Všímá si její role při výchově jedince i při předávání etických hodnot. Také podtrhuje důležitost ochranné role rodiny. Nejde tedy jen o úplnost rodiny či o nějaký must, jak rodina vypadá, signatářům jde i o její ochrannou atmosféru, která roste z blízkých rodinných (bratrských, sesterských, otcovských a mateřských) vztahů. Zažít tuto rodinou ochrannou atmosféru ve svém dětství, mládí a dospívání je vstupem do solidní dospělosti a zárukou zdravého života. V této souvislosti je důležité připomenout, jak silně válečné konflikty poznamenávají tento „posvátný ochranný prostor.“ Jinak řečeno: je důležité vidět, jak válečné konflikty nestoudně přivádí děti k frustraci a beznaději (viz 17-20).
- e) Na konci 24. odstavce signatáři tvrdí, že „*všemohoucí Bůh totiž nepotřebuje být někým bráněn a nechce, aby Jeho jméno bylo užíváno k terorizování lidí.*“ Tato slova evokují přednášku papeže Benedikta XVI. na univerzitě v Řezně (září 2006), kde komentoval tezi: „*Nejednat podle rozumu, jednat podle logu protiřečí Boží přirozenosti.*“¹⁸

František zase v encyklice *Evangelii gaudium* hovoří: „*Tváří v tvář případům násilného fundamentalismu, jenž nám působí starosti, nás musí náklonnost k autentickým věřícím islámu vést k tomu, že se vyvarujeme nevraživého zobecňování, protože pravý islám a náležitá interpretace Koránu se staví proti každému násilí.*“¹⁹ A v proslovu před podpisem na konferenci v Abú Zabí řekl: „*Neexistuje násilí, které by mohlo být nábožensky ospravedlněno.*“²⁰

¹⁷ K postkoloniálnímu myšlení: S. N. Balagangadhara, *The Heathen in His Blindness... 'Asia, the West and the Dynamic of Religion*, Leiden: Brill, 1994; Edward Said, *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*, Praha: Paseka, 2008; Franz Fanon, *Černá kůže, bílé masky*, Praha: tranzit.cz, 2011; Homi K. Bhabha, *Místa kultury*, Praha: tranzit.cz, 2012.

¹⁸ Srov. Benedikt XVI. „Víra, rozum a univerzita: vzpomínky a reflexe“, in: Benedikt XVI. *Přednáška v Řezně a další projevy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 25-39.

¹⁹ Srov. František, *Evangelii gaudium – Radost z evangelia.* (apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě, ze dne 24. listopadu 2013), Praha: Paulínky, 2014, čl. 523 (s. 152).

²⁰ „Non esiste violenza che possa essere religiosamente giustificata.“ Papa Francesco, „Discorso di Papa Francesco all'Incontro Interreligioso di Abu Dhabi. Founder's Memorial, 4 febbraio 2019“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 180-187 (český překlad: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=28922>).

Je zde vidět současný trend v katolické teologii, která se k tématu vyjádřila v dokumentu jednoho z nejvyšších odborných grémií.²¹

Vidíme zde, ale i – pro někoho překvapivě – at-Tajjibův rukopis. On sám odmítá propojení násilí a náboženství. V proslovu na konferenci v Abú Zabí těsně před podpisem dokumentu řekl: „*Proto žádáme, aby všichni přestali zacházet s náboženstvími účelově a rozněcovat tak nenávisť, násilí, extrémismus a slepý fanatismus a neužívali už Boží jméno k ospravedlňování vražedných skutků, vyhnanství, terorismu a útlaku.*“ Ovšem nevyzývá jen k ukončení účelového zacházení s náboženstvím, ukazuje i na možný zdroj této chyby: chybná interpretace náboženských textů. „*Toto nesprávné pochopení náboženských textů,*“ pokračuje at-Tajjib „*se neomezuje na posvátné knihy a na jejich zneužívání k agresivním účelům, ale často k němu dochází v oblasti politiky, pokud jde o texty mezinárodních smluv o zachování světového míru. Jsou čteny takovým způsobem, že ospravedlňují války vedené proti bezpečným zemím.*“²²

Tomu odpovídá i začátek 24. odstavce, kde signatáři tvrdí, že „*náboženství nikdy nenavádějí k válce, nepodněcují nenávisť, zášť a extrémismus a nevyzývají k násilí či krveprolití.*“ S touto částí věty lze sice polemizovat. Zásadní „nikdy“ tu přímo bije do očí. Vše se vyjasní následující větou. „*Tyto pohromy jsou výsledkem úchytky náboženských nauk, politického zneužívání náboženství a také interpretacemi nábožensky zaměřených lidí, kteří v určitých dějinných úsecích zneužili vlivu náboženského cítění na srdce lidí, aby je přiměli k jednání, jež nemá co do činění s náboženskou pravdou, za účelem realizovat světské a krátkozraké politické a ekonomické cíle.*“

V námi představovaném dokumentu o lidském bratrství se signatáři se silným apelem pokouší říci, že všemohoucí Bůh nepotřebuje být bráněn, a sám přece nechce, aby v jeho jménu docházelo ke krveprolití. Svým obsahem jde zřejmě o nejsilnější větu celého dokumentu. Zcela evidentně jeden z klíčových

²¹ Srov. Mezinárodní teologická komise, „Trojjediný Bůh a pokoj mezi lidmi: křesťanský monoteismus proti používání násilí,“ in: Ctirad V. Pospíšil – Eduard Krumpolc (eds.), *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 940-993.

²² Srov. Ahmed al-Tayyeb, „Discorso del Grande imam Ahmed al-Tayyeb all'incontro interreligioso di Abu Dhabi. Founder's Memorial, 4 febbraio 2019“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 173-179. Český překlad proslovu Ahmada at-Tajjiba: „Proslov Velkého imáma Ahmada al-Tajjiba na mezináboženském setkání v Abú Zabí“, in *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* (2021) [v tisku].

odstavců, již kvůli němu by text měl být vsunut do všech učebnic teistických náboženství.

- f) Další vskutku klíčový moment dokumentu je teze o větší důležitosti občanství oproti termínu menšina či většina „*Pojem občanství se zakládá na rovnosti práv a povinností, pod jejíž záštitou se všichni těší spravedlnosti.*“ (33) Tato rovnost práv a povinností je zárukou spravedlnosti. Občanství je zde upřednostněno před náboženskou příslušností. Tento posun by si zasloužil hlubší analýzu. Zmiňme zde jen to, že jde o širší proud myšlení a proměn v rámci islámské jurisprudence, který můžeme mapovat již do 90. let.²³ Otázku zmínila i *Marákešská deklarace* z ledna 2016, která s 250 podpisy významných muslimských představitelů zásadně bránila práva příslušníků jiných náboženství (zvláště křesťanů, židů a jezídů).²⁴ V neposlední řadě se k této otázce vyjádřila i Al-Azhar v deklaraci o občanství a koexistenci z roku 2017 (*’Ílán al-Azhar li-l-muwátana wa-l-’ajš al-muštarak*).²⁵ Ve své podstatě zde nacházíme snahu o nahrazení kategorie *dhimmi* (chráněnci: židé a křesťané) termínem občan (*muwátin*). Vše vynikne ještě více, pokračujeme-li v citaci dále: „...proto je nezbytné zasadit se v našich společnostech o zavedení pojmu plného občanství a odmítnout diskriminační užívání termínu menšiny, který s sebou nese zárodky izolace a podřadného postavení, připravuje terén pro nevráživost a nesvornost a odnímá některým občanům dobra náboženských a občanských práv tím, že je diskriminuje.“ Zde se identifikuje termín občanství s antidiskriminační ochranou. Již ne *většina* a *menšina* (což jsou diskriminující termíny), ale občané.

Ve svém proslovu v Abú Zabí to podtrhuje at-Tajjib, když ke křesťanům hovořil, jako ke spoluobčanům. Odkázal při tom na nebezpečí „druhořadosti“ vyplývající z termínů „menšina“, a vyzval muslimy i křesťany, aby se tohoto diskriminačního označení vzdali. „*Další slova patří mým křesťanským přátelům: jste součástí tohoto národa, jehož jste občany. Nejste «menšina», a doufám, že se zbavíte zvyku užívat tento hrozný pojem. Jste občané se všemi*

²³ Srov. Huwajdí, Fahmí, *Muwátinún lá-dhimmijún*, al-Qáhira: Dár Šurúq, 1990.

²⁴ „... Call upon Muslim scholars and intellectuals around the world to develop a jurisprudence of the concept of «citizenship» which is inclusive of diverse groups. Such jurisprudence shall be rooted in Islamic tradition and principles and mindful of global changes...“ *Marrakesh declaration* z ledna 2016, viz <http://www.marrakeshdeclaration.org/>.

²⁵ Srov. <https://www.azhar.org/observer-en/details/ArtMID/1153/ArticleID/13505/Al-Azhar-Declaration-on-Citizenship-and-Coexistence-Issued-by-His-Eminence-the-Grand-Imam-of-Al-Azhar>.

*právy a povinnostmi, a víte, že naše jednota je jedinou obranou, která obstojí proti oněm intrikám, jež nedělají rozdíly mezi křesťanem a muslimem.*²⁶

Podobně o tom v knižním rozhovoru mluvil Georges Anawati OP, který prosl, že v islámu dochází k proměnám právní interpretace šarí'i, a dokládá to na příkladu termínu *dhimmí*, který se dle Anawati postupně vytrácí a je nahrazován novodobými právními termíny.²⁷ Nejnověji to ukazuje i Michal Řoutil. Ve své cenné monografii o současném pronásledování křesťanů hovoří o zřejmě nejaktuálnější výzvě, které čelí arabští křesťané na Blízkém východě, totiž zbavit se mentality *dhimmí*.²⁸

Občanství je v textu postaveno především na lidství s jeho základními právy a povinnostmi, a na přináležení k určitému národu a státu. Protože jsme všichni lidé, bratři a sestry, kteří se podílejí na společenském životě určitého národa, pak právě občanství je právním vyjádřením spravedlnosti a rovnosti ve společnosti. Všichni občané státu se těší stejného podílu na spravedlnosti, a proto je třeba je uznat jako „plnohodnotné občany“, přiznat jim „plné občanství“ a odmítat termíny „menšina“ či „většina“.²⁹

- g) Ženská otázka je námětem 35. odstavce. Nejde jen o „vágní“ uznání práva žen na vzdělání, na práci, nebo na účast v politice. Odstavec se zásadně vyjadřuje i o „*vysvobození [žen] z historických a sociálních tlaků, které odporují principům její víry a její důstojnosti.*“ A dokument pokračuje: „*Je nezbytné ji také chránit před sexuálními vykořisťováním a před jednáním, které s ní zachází jako se zbožím či prostředkem rozkoše či ekonomického zisku. Proto je nutné přestat se všemi nelidskými praktikami a nekultivovanými zvyky, které ponižují důstojnost žen, a snažit se změnit zákony, jež brání ženám plně uplatňovat jejich vlastní práva.*“

Toto velmi silné prohlášení na ochranu žen míří i do zažitých kulturních nánosů zemí bohatých i chudých. Text hovoří o osvobozením z historických

²⁶ Srov. Ahmed al-Tayyeb, „Discorso del Grande imam Ahmed al-Tayyeb all'incontro interreligioso di Abu Dhabi. Founder's Memorial, 4 febbraio 2019“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 173-179. Český překlad proslou Ahmada at-Tajjiba: „Proslav Velkého imáma Ahmada al-Tajjiba na mezináboženském setkání v Abú Zabí“, in *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* (2021) [v tisku].

²⁷ Srov. Georges Anawati, *L'ultimo dialogo. La mia vita incontro all'Islam*, Venezia: Marcianum Press, 2010, s. 76-77.

²⁸ „Překonání mentality *dhimmí* tak představuje pro blízkovýchodní křesťany možná nejaktuálnější výzvu – snad jim napomůže i v kruciniálním rozhodování, zda v zemích, kde jejich komunity žily po staletí, i přes útlak a pronásledování nadále zůstat, či je natrvalo opustit.“ Michal Řoutil, *Nevěřící odejděte! Současná pronásledování křesťanů ve vybraných zemích Blízkého východu a Afriky*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2020, s. 412.

²⁹ Důležité úvahy v rámci právní antropologie (člověk versus občan) předkládá Viktor Knapp, *Teorie práva*, Praha: C. H. Beck, 1995, čl. 25-26 (s. 13-14) a 58-60 (25-26).

a sociálních tlaků, které odporují principům víry a ženské důstojnosti. Hovoří o nelidských praktikách a nekultivovaných zvycích. Signatáři zde jistě odkazují na obchod s lidmi, prostituci, kolektivní vykořisťování, přežitky otroctví, na zažitá stereotypy včetně nižšího finančního ohodnocení, apod. Jistě mají na mysli i hrůzostrašnou ženskou obřízku, která je spjatá s mnoha africkými kulturními okruhy. Pochopitelně je škoda, že v této pasáži nebyli signatáři věcnější a nepojmenovali konkrétněji všechny problémy, které mají tímto prohlášením na mysli. Každopádně je třeba zásadně kvitovat i pouhé nastínění problematiky ženské otázky a gender studies. Oba signatáři reprezentují velká společenství, která „kulturně bojují“ s genderovou problematikou a gender studies, když ho jednoduše dezinterpretují, jako ideologickou kampaň. I proto je dokument v této oblasti velmi důležitým svědectvím pro ženská práva, jejich ochranu a rovné příležitosti.

2.2. Nejasnosti dokumentu

- a) První nejasností se jeví otázka závaznosti dokumentu pro katolíky, pro sunnity, případně pro celé lidstvo. K první skupině je třeba říci, že dokument, který podepsal papež František spadá mezi vyjádření tzv. autentického magisteria, které hlásá římský biskup nebo kolegium biskupů. Jde tedy o tzv. třetí druh magisteriálních výroků k nimž se věřící přimyká nábožnou uctivostí vůle a rozumu. To samo o sobě neznamená zásadní závaznost, spíše úctu. A to i přesto, že se k papežskému podpisu připojil podpis sunnitského muslima.³⁰ Pro druhou skupinu (sunnité) je dokument podobně (ne)závazný jako pro katolíky. Velký imám al-Azharu není žádným nejvyšším představitelem právního či náboženského charakteru v sunnitském světě. Dokonce ani jeho postavení v Egyptě není nijak závazné. Jeho odlišné postavení je vidět v odlišnosti funkcí velkého imáma al-Azharu oproti nejvyššímu egyptskému muftímu (druhou funkci Ahmad at-Tajjib zastával, než se stal velkým imámem al-Azharu). Jde tedy spíše o nepsanou – i když velmi považovanou - autoritu spjatou s úctyhodnou mešitou al-Azhar. Podobně to je i s dokumenty, které velkým imám al-Azharu zveřejní, a které se převážně orientují na chod univerzity, případně předávají „pouhý příspěvek“ k vnitro-islámské intelektuální debatě nebo k všelidské humanitě.³¹ Pochopitelně se zde setkáváme i s vnitro-islámským problémem současnosti, totiž s problémem eroze autorit, jak to mistrně nazývá

³⁰ K tomu blíže Ctirad V. Pospíšil, *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2010², s. 99-106.

³¹ Synteticky viz Felix Körner, „Una riflessione sul Documento di Abu Dhabi“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 90-104 (90-91).

Bronislav Ostřanský. Kdo je vlastně reprezentativním hlasem sunnitského islámu?³²

Z výše řečeného vyplývá, že studovaný dokument není nijak závazný ani pro katolíky, ani pro sunnity. Jde o dokument podepsaný autoritou konkrétních osobností. Z toho ovšem vyplývá, že četba dokumentu závisí na vůli jednotlivce. Jinými slovy, je nejasné a nejisté, nakolik bude dokument znám v obou komunitách. A to i přesto, že se signatáři zavazují k jeho šíření a vybízejí k jeho studiu. Za příklad můžeme uvést české mlčení k dokumentu nejen ze strany katolické církve a jejích teologů, ale i případně v ČR žijících muslimů.

K třetí kategorii možných adresátů (celé lidstvo): papež i velký imám sice výslovně hovoří za své věřící, ale jak jsme si všimli, oslovují všechny lidi, vč. politiků, umělců, intelektuálů, bez rozdílů vyznání (viz 14-16, 40-41). Jestliže jsme konstatovali vágní autoritu dokumentu pro katolíky i pro sunnity, mnohem větší vágnost nalézáme z pohledu širší veřejnosti. Kromě mediálního rozruchu v době podepsání, případně kolem připomenutí dokumentu s oficiálním zveřejněním encykliky *Fratelli tutti* (v říjnu 2020) se širší světová veřejnost o dokumentu mockrát nedozvěděla, natož pak, aby se s ním hlouběji seznámila. Sice existuje celá řada iniciativ vyšlých z dokumentu, ale k širší veřejnosti se zřejmě dokument dostal jen v souvislosti se 4. únorem, kdy se na celém světě slaví mezinárodní den lidského bratrství pod záštitou OSN. Uvidíme, zdali se iniciativy rozšíří a povedou k viditelnějším výsledkům, zvláště v oblasti vzdělání a východy.

- b)** Pozorný čtenář si všimne jistého nepoměru. Zatímco katolický papež hovoří za katolíky, sunnitský imám za všechny muslimy (viz 14). Zmiňme dvě námitky. Námitka první: papežova upřímnost se cení, ovšem proč nebyl dán hlas ekumenismu, tedy jiným křesťanským denominací? Copak je téma bratrství pouze tématem katolíků? Dokument přece mohli podepsat zástupci např. World Council of Churches.

Námitka druhá: proč velký imám mluví za všechny muslimy? Je zde snad předpokládán souhlas šířítů? Konzultoval pak Ahmad at-Tajjib svůj podpis s představiteli šířítů? Pokud ne a imám to podepsal jen za sunnity, má tomu pozorný čtenář rozumět tak, že šířité nejsou muslimové? Je škoda, že právě tento odstavec s tolik silně osobním vyjádřením se rozvolňuje v určité nerovnováze.

- c)** Z četby dokumentu vyvstane další nejasná otázka, z jaké nábožensko-politické geografie signatáři vycházejí? V pěti odstavcích (viz 14, 19, 32, 34, 43) se totiž

³² Srov. Bronislav Ostřanský, *Současný islám: tendence a dynamika*, Praha: AV ČR, 2018, s. 4-6.

dozvídáme o lidech a civilizacích Východu a Západu, Jihu či Severu. Kde však signatáři vidí hranici Východu a Západu? Či Jihu a Severu?

Snad poskytne pomoc četba v duchu dokumentu, čímž nemyslíme nic jiného než četba v pojmu bratrství. Celému dokumentu jde o potvrzení humanity, jednoty celého lidského rodu, bratrství a sesterství všech. Takto je třeba číst termíny Východ, Západ, Sever a Jih. Tomu odpovídá předposlední odstavec dokumentu (43), který vyzývá, aby byl text „*symbolem objetí Východu a Západu, Severu a Jihu a všech, kdo věří, že Bůh nás stvořil, abychom se poznali, spolupracovali mezi sebou a žili jako bratři, kteří se mají rádi.*“ I přes přílišnou teistickou perspektivu zde vidíme odkaz na celé lidstvo, včetně ateistů, agnostiků a příslušníky neteistických náboženství.

Problematičtější je zmíněné v 34. odstavci, kde signatáři vyzývají ke vzájemnému obohacování civilizací Východu i Západu. ...*„Západ by mohl v civilizaci Východu nalézt protilék na některé svoje duchovní a náboženské choroby způsobené nadvládou materialismu. A Východ by mohl v civilizaci Západu najít mnoho prvků, které by mu mohly pomoci oprostit se od slabosti, rozdělení, konfliktu, i vědeckého, technického a kulturního úpadku. Je důležité věnovat pozornost náboženským, kulturním a historickým rozdílům, které jsou podstatnou složkou ve formaci osobnosti, kultury a civilizace Východu; je důležité upevnit všeobecná a společná lidská práva a tak přispět k zaručení důstojného života všech lidí na Východě i na Západě, vyhýbaje se aplikování politiky dvojího metru.“* Pro dobré pochopení a dobrou aplikaci této citace je nutné znát hranici mezi Východem a Západem. Nic proti těmto myšlenkám jistě stojí za promyšlení, ale znova se naskýtá otázka, kde signatáři vidí hranici Východu a Západu?

- d) Dokument je také poněkud bezzubý vůči svým prvotním adresátům, totiž vůči věřícím. Ani jednou přímo necituje žádný posvátný text křesťanské či muslimské tradice. To z pohledu věřících výrazně kompromituje dokument jako celek. V jejich pohledu půjde o sekularizované výpovědi.

Také je škoda, že signatáři konkrétně nezmíní jaké „mezinárodní dokumenty“ mají na mysli v odstavci č. 25. Čtenář sice správně dedukuje, že pokud se zde hovoří o základních lidských právech, pak mají na mysli zřejmě *Všeobecnou deklaraci lidských práv, Úmluvu o politických právech žen, Úmluvu o právech dítěte, Deklaraci o právech příslušníků národnostních či etnických, náboženských nebo jazykových menšin, apod.*³³ Absence jejich konkretizace možná

³³ K tomu např. Vladimír Zoubek, *Lidská práva. Globalizace – bezpečnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008²; Pavel Molek, *Základní práva - svazek první: Důstojnost*, Praha: Wolters Kluwer, 2017; Pavel Molek, *Základní práva - svazek druhý: Svoboda*, Praha: Wolters Kluwer, 2019.

souvisí s jistou podobou muslimské „alergie“ vůči západním podobám ideje lidských práv.³⁴ Ovšem dokument má možná také na mysli významné dokumentu muslimské tradice:³⁵ *A Common Word (2007)*, *Ammánské poselství (2014)*, *Marákešskou deklaraci (2016)* a dokumenty al-Azharu: *O budoucnosti Egypta (Wathíqat mustaqbal Misr – 2011)*, *O základních svobodách (Wathíqat al-Azhar li-l-hurríjât - 2012)*, *deklarace o občanství a koexistenci (’I’lân al-Azhar li-l-muwátana wa-l-’ajš al-muštarak – 2017)*.³⁶ Je škoda, že se zde čtenář nedozví ani o jejich existenci.

2.3 Stíny dokumentu³⁷

- a) Hned z kraje čtenáře napadne, jestli není dokument poměrně naivní v tom, že by mohl oslovit celé lidstvo (o což mu jistě jde, viz 1-3, 14-16, 40-44). Zvláště, když hlavní myšlenka je velmi teistická: celé lidstvo je zde představeno jako součást jedné rodiny. Každý člověk je pobídnut, aby všechny lidi (bez rozdílu) vnímal jako své bratry a sestry. Vždyť všichni lidé mají jedno Boha Otce v nebesích, který všechny stvořil.

Tato výpověď má jistě svou váhu, ale hovoří převážně z teistické perspektivy. S narativem tedy nemusí souhlasit více než třetina všech lidí na planetě zemi, kteří nepatří k teistickým náboženským tradicím (ateisté, agnostici, hinduisti, buddhisti...). To trochu urovnávají poslední odstavce dokumentu, které vyzývají, aby byl text „*pozváním ke smíření a bratrství mezi všemi věřícími, ba i mezi věřícími a nevěřícími, a mezi všemi lidmi dobré vůle...*“ (40). Následně je osloveno každé živé svědomí, které odporuje násilí a extrémismu, a které si váží hodnot tolerance a bratrství (viz 41). Jistě k těmto hodnotám se kdokoli může přidat, ale postavit respekt a toleranci k druhému by se mohlo argumentovat i z pohledu evoluční biologie a vše tak postavit spíše na sekulární perspektivě. Je ovšem pravdou, že teistický narativ je logický, když dokument podepíše papež a velký imám. Jak by se obyčejní věřící dívali na dokument, který by nebyl teisticky orientovaný?

³⁴ K tomu více Lukáš Nosek, „Muslimský pohled na koncept lidských práv,“ in: Petr Agha (ed.), *Lidská práva v mezikulturních perspektivách*, Praha: Academia, 2018, s. 205-221.

³⁵ Ty vyjmenovává Adnane Mokrani, „Le promesse della fraellanza: una visione per una nuova umanità,“ in: Adnane Mokrani - Brunetto Salvarani, *Dell’umana fratellanza e altri dubbi*, Milano: Edizioni Terra Santa, 2021, s. 19-61 (37-40).

³⁶ Všechny dokumenty dostupné in: <https://www.azhar.org/%D9%88%D8%AB%D8%A7%D8%A6%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B2%D9%87%D8%B1> (v anglickém překladu: <https://www.azhar.org/en/Al-Azhar-HQ/Al-Azhar-Documents/PgrID/9571/PageID/1/PID/9571/evl/0/CategoryID/3071/Category-Name/Al-Azhar-Documents>).

³⁷ Některé kritiky a odpovědi na ně předkládá Felix Körner, „Una riflessione sul Documento di Abu Dhabi“, in: *Fratellanza. Gli scritti della Civiltà Cattolica* (Collana: Accenti 11), Roma: La Civiltà Cattolica, 2020, s. 98-102.

- b) S tím souvisí výzva k přijetí víry v Boha stvořitele a v to, že „*veškerenstvo závisí na Bohu, který mu vládne a je Stvořitelem..*“ (viz 23). Tato slova se např. u ateistů téměř jistě míjejí účinkem, v podstatě nechtěně potvrzují důvody odmítání křesťanské víry, jak je pronáší např. Richard Dawkins, kultivovaněji pak francouzský filosof André Comte-Sponville.³⁸ Obávám se, že takto teisticky motivovaná slova o závislosti na Bohu, či o moci Boží, nejsou adekvátní výzvou pro dnešní svět, natož pak pro politiky.

Závěrečné shrnutí

V této studii jsme se pokusili zhodnotit velmi zajímavý dokument o lidském bratrství, který podepsal papež František a velký imám al-Azharu Ahmad at-Tajjib. Nejprve jsme si krátce představili kontext jeho sepsání a dokument jsme vzápětí krátce shrnuli. Později jsme se odhodlali dokument zhodnotit ve třech pohledech. Nejprve jsme podtrhli celou řadu kladných charakteristik z obsahu dokumentu. Vzápětí jsme si všimli i těch nejasných a závěrem i těch nepovedených.

Celý narativ dokumentu je postaven na základní myšlence jednoty všech lidí. Tato jednota je popsána rodinnou láskou vyvěrající z jednoho pramene. Všichni si jsme bratry a sestrami. Budoucnost lidstva není psána rasistickým, xenofobním, nacionalistickým jazykem, ani jazykem maskulinním či barvy kůže nebo přínáležitosti k určitému náboženství. Všichni si jsme rovni, a to před Bohem, i před zákonem, jako plnohodnotní občané toho konkrétního státu.

Dokument je klíčový v tomto průřezu jednoty lidského rodu do právních aspektů role jednotlivce ve společnosti a ve státu. Upozaduje se terminologie menšina / většina vzešlá z kvantitativně ekonomického kalkulu moci a zastává se terminologie plného občanství, které podtrhuje spravedlnost občana v jeho právech i povinnostech.

Odmítnutí kalkulu moci, síly a násilí je dalším z klíčových konceptů dokumentu. Signatáři se nebojí hovořit „ve jménu Boha“ i „za Boha samotného“, to když odmítají jakékoliv násilí v jeho jménu, protože všemohoucí Bůh opravdu nepotřebuje být někým bráněn, a už vůbec nechce, aby bylo jeho jméno užíváno k násilí na jiných lidech, kteří jsou v posledku Jím samotným chtěni.

Snad jsme přesvědčili čtenáře, že seznámení se s dokumentem o lidském bratrství, jeho důkladné pročtení a přemýšlení nad jeho obsahem je úkol, před kterým stojí všichni lidé, kterým jde o budoucnost lidského rodu.³⁹

³⁸ Nejnověji Richard Dawkins, *Rozchod s bohem: Rádce pro začátečníky*, Praha: Argo, 2021; André Comte-Sponville, *Duch ateismu: úvod do spirituality bez boha*, Praha: Filosofía, 2020.

³⁹ *Tato studie vznikla v rámci plnění programu rozvoje vědních oborů na UK HTF, Právní a společenské aspekty migrace a problémy postavení menšin (Progres Q05) v roce 2021.*